

УДК 372.035(045)

Юлія Косенко

ВЗАЄМОДІЯ ВИХОВАТЕЛІВ І БАТЬКІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дошкільний вік – яскрава, неповторна сторінка життя кожної людини. Адже саме у цей період розпочинається процес соціалізації, встановлення зв'язків дитини з провідними сферами буття: світом людей, природи, предметним світом, відбувається залучення до культури, до загальних людських цінностей. Дошкільне дитинство – період початкового становлення особистості, формування основ самосвідомості й індивідуальності дитини. Ще Л. С. Виготський звертав увагу на те, що соціальна ситуація розвитку являє собою вихідний момент для усіх динамічних змін, які відбуваються в розвитку впродовж певного періоду. Вона визначає ті форми і той шлях, ідучи яким, дитина набуває нових властивостей особистості, черпаючи їх із дійсності, як основного джерела розвитку, той шлях, на якому соціальний розвиток стає індивідуальним [1].

З метою виховання повноцінної особистості необхідно забезпечити соціалізацію дитини в її перших соціумах – сім'ї і групі дошкільного навчального закладу, які можуть сприяти соціально-психологічній адаптації до подальшого життя в суспільстві й успішно взаємодіяти з оточуючим її світом.

Саме через це проблема соціально-особистісного розвитку дитини дошкільного віку не залишається поза увагою зарубіжних і вітчизняних учених. Різні аспекти проблеми соціалізації розроблялися у дослідженнях А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Л. О. Варяниці, Н. Д. Ватутіної, О. Л. Кононко, Ю. М. Косенко, С. М. Курінної, І. П. Рогальської, С. І. Семчук та ін. Проте, як свідчить аналіз наукової літератури, вивчення практики роботи дошкільних навчальних закладів, проблема педагогічної взаємодії вихователів і батьків щодо соціалізації дитини дошкільного віку залишається на часі.

Про зв'язок сімейного і громадського виховання дітей дошкільного віку сказано й написано чимало. Згадаємо нашого видатного співвітчизника В. О. Сухомлинського, чий досвід співпраці педагогів з батьками не втратив своєї значущості і педагогічної цінності дотепер. Актуальним є його погляд на сім'ю як першу школу людських взаємин, де діти з ранніх років засвоюють систему моральних цінностей, норм поведінки, культурні традиції народу [7].

В умовах сьогодення Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття» декларує заґрунтованість національного виховання на принципах єдності сім'ї, дошкільного навчального закладу, школи;

наступності і спадкоємності поколінь; організації родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу; забезпеченні педагогічної просвіти батьків [2]. Сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити їй належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку, – проголошує Концепція сімейного та родинного виховання [6].

Законом України «Про дошкільну освіту» (ст. 3, п. 2) встановлено, що «держава надає всебічну допомогу сім'ї у розвитку, вихованні та навчанні дитини; ...підкується про збереження та зміцнення здоров'я, психологічний і фізичний розвиток дітей», а у ст. 8 закріплено роль сім'ї у дошкільній освіті:

1. Сім'я зобов'язана сприяти здобуттю дитиною освіти в дошкільних та інших навчальних закладах або забезпечити освіту в сім'ї відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти.

2. Відвідування дитиною дошкільного навчального закладу не звільняє сім'ю від обов'язку виховувати, розвивати і навчати її у родинному колі.

3. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність перед суспільством і державою за розвиток, виховання та навчання дітей, а також збереження їх життя, здоров'я, людської гідності [5].

Досвід роботи педагогічних колективів дошкільних навчальних закладів по всій території України переконливо свідчить про сформовану систему їх співпраці з сім'єю. Попри все, у цьому процесі залишається чимало питань, які привертають до себе увагу науковців і практиків з дошкільної освіти.

Мета даної статті – розкрити сутність та особливості педагогічної взаємодії вихователів і батьків у забезпеченні соціалізації дошкільників.

Виходимо із розуміння сутності соціалізації як процесу засвоєння індивідом зразків поведінки, психологічних установок, соціальних норм і цінностей, знань, навичок, які дозволяють успішно функціонувати в суспільстві [3]. Соціалізацію дітей дошкільного віку позиціонуємо як:

- засвоєння культурних норм і цінностей;
- прийняття різних соціальних ролей, зразків поведінки;
- набуття навичок ефективної взаємодії з іншими людьми.

Сім'ю і дошкільний навчальний заклад розглядаємо як два важливі інститути соціалізації дитини й ефективність соціально-особистісного розвитку дошкільника вбачаємо насамперед у їх взаємодії. У дитячих садках, де відкриті двері для мам і тат, бабусь і дідусів, родини усвідомлюють свою відповідальність за виховання дітей і з задоволенням співпрацюють з вихователями.

Надзвичайно важливо, щоб вихователь сприймав кожну сім'ю своїх вихованців не безвідмовним, залежним, слухняним партнером, а ініціативним, активним, зацікавленим співтворцем особистості маленької

Тетянки чи Андрійка. Для цього конче необхідно змінити психологічну орієнтацію на те, хто є основним замовником освітньої послуги, яку надає дошкільний навчальний заклад і кому він насамперед має бути підзвітним з усіх питань організації життя дітей і організації педагогічного процесу. Працівники дошкільних навчальних закладів мають усвідомити, що дітей їм довіряє сім'я, а не держава, а значить збереження здоров'я дитини, забезпечення умов для її соціально-особистісного розвитку в першу чергу турбує сім'ю [4]. Приймаючи дитину в групу, вихователь має бути обізнаний з особливостями виховання дитини в сім'ї, щоб забезпечити умови взаємодії та підтримку набутого дитиною позитивного досвіду.

Для чого батьки приводять дітей у дитячий садок? Здебільшого відповідь така: «Для якісної підготовки дитини до школи», «для набуття навичок спілкування і взаємодії з однолітками», «набуття досвіду життя в колективі». Переважна більшість опитаних нами дітей п'яти-шестирічного віку приходять у дитячий садок, щоб погуляти та погратися з друзями. У дитячому садку дітям не подобається спати вдень, не гратися стільки, скільки хочеться, не гуляти стільки, скільки хочеться. Як свідчать наші багаторічні спостереження, заорганізованість педагогічного процесу дошкільного навчального закладу практично позбавляє дитину робити самостійний вибір. За нашими даними, самостійна гра дітей у дитячому садку триває не більше однієї години (решту часу вихователі дітей до чогось організують). Виникає питання, яким чином, за яких умов розвивати саморегуляцію поведінки дітей і як сформувати найважливіші соціальні якості в дошкільному віці? Як має бути організована педагогічна взаємодія вихователів, дітей та їх батьків у розв'язанні цієї проблеми?

Досвід нашої дослідницької педагогічної роботи в дошкільних навчальних закладах переконує у доцільності використання в педагогічному процесі «технологій соціалізації» – організації тривалого проживання дітей у спеціально створених «ситуаціях місяця», таких як «Я – і моя сім'я», «Я – і мої друзі», «Я – і природа», «Я – і дорослі», «Я – і моє місто (село)», «Я – українець», «Я – майбутній школяр», «Професії моїх батьків» та інші.

Структура «ситуації місяця» включає:

- 1) діагностику знань і поведінки дітей на початку ситуації;
 - 2) наповнення життя дітей наочним матеріалом (світлинами, ілюстраціями, репродукціями, відеоматеріалами, виставками, експозиціями, книгами, іграшками, екскурсіями тощо);
 - 3) активізацію минулого досвіду дітей у різних формах (бесіди, інсценування, драматизації, образотворча діяльність та ін.);
 - 4) створення і розв'язання проблемних педагогічних ситуацій;
 - 5) розробку і реалізацію колективних творчих проектів;
 - 6) використання теми ситуації у роботі усіх працівників дошкільного навчального закладу;
-

7) обов'язкову участь батьків у проживанні дітьми запланованих ситуацій (бесіди з дітьми, проведення екскурсій, прогулянок, спільна праця, малювання, конструювання, ігри, тривале спілкування тощо).

У чому переваги такої технології?

По-перше, дитина вчиться самостійно набувати знання у темпі й манері, що відповідає її індивідуальним особливостям. Вона формує у рефлексіях усвідомлену моральну і соціальну позицію, набуває емоційно позитивний досвід проживання у різних ролях, ситуаціях, пізнаючи себе, однолітків, батьків, найближчих родичів, дорослих.

По-друге, у батьків виникає інтерес до життя дитини, її внутрішнього світу, з'являється (або розширюється) поле для спільної діяльності, розкривається власний творчий потенціал.

По-третє, використовуючи таку технологію, вихователь неодмінно стає творчою особистістю, оскільки на початку дії ситуації задаються лише основні її цілі та можливі (очікувані) результати, до яких треба прийти наприкінці місяця. Весь матеріал, зміст, методи роботи вихователь обирає самостійно. Його роль – організаційна. Головні дійові особи ситуації – діти і батьки. Вихователь створює відповідне ситуації середовище і стимулює дітей діяти в ньому. Діти самостійно шукають відповіді на питання в книгах, досліджують ситуації у рефлексіях, залучають свій життєвий досвід, а також досвід і допомогу батьків, інших родичів. Ситуація вважається такою, що відбулася, якщо 60 % роботи у ній було виконано дітьми і батьками.

По-четверте, змінюється якість спілкування дітей і дорослих, оскільки воно проходить на засадах гуманістичної педагогіки: сприйняття і прийняття почуттів дітей; надання їм в усіх режимних моментах можливості вибору і самовизначення. Діти разом з вихователями і батьками встановлюють правила поведінки в групі, в дитячому садку, інших місцях їхнього перебування, дотримання яких є обов'язковим для всіх, що приводить до формування у дітей необхідних соціальних навичок.

Безперечно, перші кроки в складному процесі соціалізації дитина робить у своїй сім'ї – саме так її внутрішній світ починає збагачуватися знаннями про те, що є мама й тато, інші члени родини, які в міру того, як вона зростає (дорослішає), супроводжують її у цьому великому і утаємниченому світі. Адже саме сім'я є для дитини зразком, тут вона засвоює перші моделі поведінки і соціальні норми. Відтак, взаємодія із сім'ями дітей набуває для вихователя особливого педагогічного сенсу. Роз'яснюючи батькам їхню особливу місію у забезпеченні соціально-особистісного розвитку дитини, вихователю важливо звернути увагу на наступне:

- Сім'я, родина для дитини – це мініатюрна модель суспільства, яка дає уявлення про ієрархію, розподіл ролей, про норми спілкування,

соціальні статуси, цінності, культурні і моральні норми.

- Завдяки батькам дитина має змогу спершу спостерігати, а згодом більш активно включатися у взаємовідносини із зовнішнім світом. Для цього не варто ізолювати дитину у такому звичному, для багатьох сімей, замкнутому колі «дім – дитячий майданчик – гурток – дім», а брати дитину з собою туди, де на батька чи матір, бабусю чи дідуся, старших братика чи сестричку, чекають справи, а не розваги: на роботу, в магазин, в аптеку, на пошту, на дачу, в гості до свої друзів і т. ін. Саме там дитина, спостерігаючи за діями своїх близьких людей, набуде неоціненних навичок соціалізації.

- Не варто батькам щоденно прагнути організувати для дитини різноманітні розважальні заходи: сьогодні в зоопарк, завтра на каток, післязавтра в цирк, на конкурс. Сім'я не повинна бути зорієнтована тільки на дитину, а навпаки – дитина має органічно вливатися в життя сім'ї, відчувати себе її частиною, правильно розуміти її ієрархію.

- Надзвичайно важливо максимально включати дитину у будь-яку дорослу діяльність, чи то приготування їжі, чи робота на присадибній ділянці, хатне прибирання або догляд за тваринами, кімнатними рослинами, миття посуду або прання. Для маленької дитини корисно дізнатися, де і ким працюють члени її родини, за нагоди побувати у них на роботі, у крайньому разі, побачити світлини й почути розповідь про те, чим зайняті дорослі на роботі. Адже дошкільники часто чують від них: «Мама на роботі стомилася. Не заважай, нехай вона відпочине», «Тато поспішає на роботу», «Тато затримується на роботі, у нього багато справ» та ін.

- Спілкування з іншими дітьми, як важлива складова соціалізації, набуває особливої значущості після трьох років – у віці, коли дійсно виникає така потреба. У цьому віці дитині конче необхідна допомога батьків, які будуть допомагати їй вибудовувати свої взаємовідносини з іншими дітьми. Але варто пам'ятати про те, що спілкування лише з дітьми свого віку помітно збіднює його. Відтак корисним є спілкування в різновіковій групі, де діти мають змогу перейняти досвід у старших й водночас вчаться турботливого ставлення до менших.

- Справжньою школою соціалізації для дитини дошкільного віку є сюжетно-рольова гра, коли вона намагається взяти на себе різні ролі й розігрує ситуації, які мала змогу спостерігати у реальному житті. Батькам слід пам'ятати, що в своїх іграх діти зазвичай наслідують їхні дії і вчинки. Саме через це повсякденне життя батьків та інших членів родини має бути прикладом, який діти переносять у свою поведінку.

- Якість спілкування з дитиною в сім'ї значно важливіша ніж кількість. Адже у дітей різний темперамент й відповідно різні потреби у спілкуванні. Відтак, спілкування дорослого з дитиною має враховувати виключно її інтереси й опиратися на її поведінку і реакцію.

- Час від часу у дитини є потреба побути наодинці. Дитина стомлюється і їй просто необхідний спокій. Адже не секрет, що перебуваючи у дитячому садку, її життя повсякчас організують дорослі. У групі не часто дитина має змогу усамітнитися, відпочити від постійного спілкування, настанов вихователя.

- Гармонійна соціалізація дитини зовсім не передбачає, що вона з легкістю повинна контактувати з незнайомими людьми. Важливо прищеплювати дитині розумну обережність й підтримувати її винятковість у виборі контактів.

- Навчити дитину спілкуватися можливо лише одним способом – на власному прикладі. Ніякі правила гідної поведінки не будуть діяти, якщо їх не дотримуються в сім'ї.

Дошкільний вік – сензитивний період соціально-особистісного розвитку дитини. Соціалізація дитини дошкільного віку – це процес, за допомогою якого вона набуває особистісних якостей, навичок соціальної поведінки, навчається безконфліктному спілкуванню. Запорукою успішної соціалізації дошкільника насамперед є педагогічна взаємодія вихователів з сім'єю, яка ефективна за таких умов: створення в дошкільному навчальному закладі і сім'ї атмосфери емоційного благополуччя дитини (душевного комфорту, позитивних емоцій, орієнтації на успіх); позитивне ставлення до дитини в дошкільному закладі і сім'ї; збагачення предметно-просторового середовища, зміст якого дає дитині можливість для саморозвитку і самореалізації; високий професіоналізм і майстерність вихователів у роботі з дітьми та педагогічному просвітництві батьків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виготский Л. С. Психология / Л. С. Виготский. – М., 2000. – 1008 с.
2. Державна національна програма «Освіта». Україна ХХІ століття. – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
3. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку : монографія / А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш та ін. ; наук. ред. А. М. Богуш ; за заг. ред. Н. В. Гавриш. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 368 с.
4. Дубровська Л. О. Соціально-педагогічні засади спільної роботи дитячого садка і сім'ї у вихованні дітей / Л. О. Дубровська, В. Л. Дубровський // Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 5. – С. 15–18.
5. Закон України «Про дошкільну освіту»: станом на 11 липня 2001 р. // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 141. – С. 18–32.
6. Концепція сімейного та родинного виховання // Нормативно-правове забезпечення освіти. – Харків, 2004. – Ч. 2. – С. 101–103.
7. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К., Рад. школа, 1978. – 263 с.